

MIHAI-ȘTEFAN CEAUȘU*

**REPREZENTARE ȘI PARTICIPARE POLITICĂ.
ROMÂNII ÎN CONSILIUL IMPERIAL DIN VIENA
(1861-1873)**

În rândurile ce urmează ne-am propus să analizăm câteva aspecte privitoare la modalitatea de reprezentare a românilor în Consiliul Imperial (Reichsrat) din Viena în primul deceniu de activitate parlamentară, precum și la poziția avută de aceștia față de principalele grupări politice din cadrul celui mai reprezentativ organism ale sistemului parlamentar din Monarhia de Habsburg. Demersul nostru are în vedere doar pe românii din provincia de coroană Bucovina, care au făcut parte până în 1918 din Cisleithania, la fel ca cehii din Boemia. Pentru o mai bună înțelegere a temei analizate ne-am propus să urmărim aspectele vizate în contextul mai larg al evoluției situației politice și a parlamentarismului, atât la nivel provincial, cât și la scara întregii monarhii.

Constituția imperială din februarie 1861, având la bază ideea constituționalismului, reafirma faptul că împăratul împărțea puterea legislativă, în chestiunile privitoare la întregul imperiu, în comun cu reprezentanța imperială, ce purta titlul de *Consiliu Imperial*, iar în problemele privitoare la provincii, cu dieta fiecărei provincii în parte¹. Inițiatorul legii fundamentale, ministrul de stat Anton Ritter von Schmerling, în conformitate cu ideile sale liberale, a dorit să transforme cu orice preț consiliul, dintr-o adunare de notabili numiți, într-un parlament modern, în accepțiunea unei monarhii constituționale². Ca urmare, spre deosebire de trecut, ca o concesie importantă făcută parlamentarismului, consiliul nu

---

* Academia Română, Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”, Iași.

¹ Wilhelm Brauneder, *Die Entstehung des Parlamentarismus 1861/1867 und seine Weiterentwicklung*, în Herbert Schambeck (ed.), *Österreichs Parlamentarismus. Werden und System*, Wien, 1986, p. 83 și urm.

² Berthold Sutter, *Probleme einer österreichischen Parlamentgeschichte. 1848 bis 1918*, în Helmut Rumpler, Peter Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. VII/1: *Verfassung und Parlamentarismus*, Wien, 2000, p. 555-556.

mai era doar o instituție politică consultativă ci, de acum înainte, dobânda dreptul de a emite legi și de a avea chiar inițiativă în materie legislativă, pentru problemele ce priveau imperiul, în ansamblul său. Competențele sale priveau, în principal, chestiunile economice, financiare și militare, iar ședințele parlamentare erau declarate publice. O lege pentru a fi adoptată avea nevoie de încuviințarea celor două Camere ale consiliului și de sancțiunea împăratului. La votarea unei legi, cel puțin jumătate din numărul deputaților trebuiau să fie prezenți³. Printre alte drepturi parlamentare ce au fost consfințite acum, precum dreptul de adresare, de anchetă, de petiție, de obstrucție etc., s-a numărat și dreptul de interpelare. Interpelarea a fost o posibilitate de a aduce în discuția Parlamentului chiar și probleme ce nu cădeau direct în competența sa⁴.

Consiliul Imperial era constituit, după modelul britanic, din două Camere. Prima, *Camera Domnilor* (Herrenhaus), a fost compusă, la început, din mai puțin de 100 de membri; numărul acesta a variat de la o perioadă la alta, fiind fixat la 170 de persoane, abia la începutul secolului XX. Din aceștia, mai mult de jumătate (53) proveneau din rândul familiilor princiare imperiale. În general, șefilor caselor princiare le era acordată această demnitate în mod ereditar, de către monarh, conform prerogativelor coroanei. Restul erau numiți ca membri în Cameră, doar pe durata vieții lor, tot de către împărat, pe baza meritelor câștigate pentru stat, cultură, religie, societate etc., din rândul unor personalități ale timpului. Datorită modului său de alcătuire, ce făcea ca în Camera Domnilor să intre doar un număr foarte restrâns de oameni, pe baza unor criterii elitiste (naștere, serviciu sau merit), aceasta va avea pe toată durata existenței sale un pronunțat caracter conservator. În acest fel, se reliefează faptul că legiuitorul a conceput această Cameră după modelul timpului, ca o contrapondere față de eventualele tendințe prea democratice ale Camerei Deputaților.

Ca provincie a coroanei imperiale austriece, Bucovina a fost reprezentată în Camera Domnilor la început de episcopul ortodox al provinciei, iar din anul 1873, odată cu înființarea Mitropoliei ortodoxe a Bucovinei și Dalmației, de către mitropolit. Șeful bisericii ortodoxe bucovinene era numit de împărat, membru în această Cameră, pe durata funcției sale bisericești. Primul a fost episcopul Eugenie Hacman, căruia

---

³ Wilhelm Brauneder, *op. cit.*

⁴ Stefan Malfèr, *Der Konstitutionalismus in der Habsburgermonarchie – siebzig Jahre Verfassungsdiskussion in „Cisleithanien“*, în Helmut Rumpler, Peter Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. VII/1: *Verfassung und Parlamentarismus*, Wien, 2000, p. 25 și urm.

i-a fost conferit, la 7 februarie 1862, un loc și dreptul de vot în Camera Domnilor⁵. Lui i-au urmat apoi alți înalți prelați ortodocși români, precum: mitropolitul Teofil Bendela, Silvestru Andievici-Morariu, Arcadie Ciupercovici ș.a. Pe lângă un cleric, Bucovina a trimis mereu și un laic în Cameră, ce era numit de împărat în această poziție pentru meritele câștigate pentru stat, biserică, științe sau artă. Primul a fost baronul Iordache von Vasilco, ce făcea parte din rândul aristocrației funciare românești. Acesta a fost numit, la 18 aprilie 1861, pentru meritele sale, ca membru al Camerei, pe durata vieții⁶, lui urmându-i, din februarie 1867, fiul său, Alexandru⁷. Putem afirma, pe baza informațiilor documentare existente, că reprezentanții familiei Vasilco au alcătuit o adevărată dinastie politică, ce a deținut calitatea de membru al Camerei Domnilor, aproape fără întrerupere, până la sfârșitul Monarhiei de Habsburg.

Camera Deputaților (Abgeordnetenhaus) a Consiliului Imperial din Viena era alcătuită dintr-un număr de 343 de reprezentanți, aleși în mod indirect, din rândul membrilor dietelor provinciale⁸. Câțiva ani mai târziu, în 1867, după pierderea provinciei Lombardo-Venețiene și după realizarea dualismului cu Ungaria, acest număr se va diminua la 203 deputați, respectiv la deputații proveniți din provinciile ce alcătuiau partea austriacă a monarhiei. În 1861, prin reunirea deputaților din provinciile coroanei ungare (Ungaria, Croația și Transilvania) și a celor din cele 15 provincii ale celei austriece, ministrul de stat Schmerling a vrut să realizeze o mai mare centralizare a statului, pe baza dreptului constituțional, prin care să lege mai mult țările coroanei Sf. Ștefan de centru. Numărul, fixat prin lege, al deputaților care urmau a fi aleși în această Cameră, varia în funcție de mărimea provinciei și de numărul locuitorilor. Astfel, dacă regatului Ungariei îi reveneau 85 de mandate la 10.340.331 locuitori, regatului Boemiei, 54 la 4.944.186 locuitori, pentru micul ducat Salzburg, cu o populație de 146.462 locuitori, erau rezervate doar trei mandate. Ducatul Bucovinei, făcând parte din categoria provinciilor mici ale monarhiei, cu 485.477 locuitori, avea repartizate cinci locuri de deputat⁹.

⁵ Sigmund Hahn, *Der Reichsraths-Almanach für die Session 1867*, Prag, 1867, p. 47.

⁶ *Der Reichsrath. Biographische Skizze der Mitglieder des Herren- und Abgeordneten-hauses des österreichischen Reichsrathes*, Wien, 1861.

⁷ Sigmund Hahn, *op. cit.*, p. 80.

⁸ Andreas Gottsmann, *Der Reichstag 1848/49 und der Reichsrat 1861 bis 1865*, în Helmut Rimpler, Peter Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. VII/1: *Verfassung und Parlamentarismus*, Wien, 2000, p. 622-623.

⁹ *Ibidem*, p. 629-630.

Durata mandatului unui deputat era identică cu cea a Dietei respective, el expirând în momentul alegerii unei noi reprezentanțe provinciale. Fiecare deputat putea fi reales în parlament¹⁰. Condiția necesară era aceea de a fi obținut, din nou, un loc în Dietă. Deputații aveau datoria de a participa la dezbaterile și lucrările Camerei Deputaților, precum și de a participa regulat la ședințele secției sau a comisiei în care au fost aleși. Fiecare membru al Camerei Deputaților avea dreptul de a adresa interpelări într-o chestiune dată unuia sau altuia din membrii guvernului, într-o formă scrisă, prin intermediul președintelui Camerei, însă pentru aceasta avea nevoie de sprijinul a cel puțin 20 de parlamentari. Aceeași condiție de susținere era cerută și în cazul alcătuirii unei moțiuni independente pe o anumită temă¹¹. Prin legea din octombrie 1861 se stabilea că deputații nu puteau fi trași la răspundere pentru intervențiile lor atât în Parlament, cât și în Dietă, persoana lor fiind declarată inviolabilă, pe durata sesiunii parlamentare¹². Legea asupra imunității și inviolabilității parlamentare a fost cuprinsă, aproape în totalitate, în Constituția din decembrie 1867. În conformitate cu prevederile legii, miniștrii aveau dreptul de a participa la toate dezbaterile Camerei, cu excepția deliberărilor finale și a votului, putând lua cuvântul în cadrul adunării de mai multe ori, spre a susține propunerile guvernului și a răspunde interpelărilor¹³.

Spre deosebire de prevederile electorale privitoare la alegerile dietale, pentru a fi ales în Camera Deputaților, condiția de vârstă era stabilită la minimum 31 de ani. În vederea alegerii, deputații din Dieta Bucovinei alcătuiau trei mari curii electorale. Viriliștii, stabiliți prin legea electorală, împreună cu cei 10 deputați ai mării proprietăți, formau curia întâi și alegeau doi membri în Camera Deputaților din capitala imperiului, dintre care unul reprezenta marea proprietate ecleziastică, iar celălalt pe cea laică. Curia a doua era alcătuită din reprezentanții orașelor și ai Camerei de Comerț și Industrie, având dreptul la un mandat. În fine, din rândurile celor 12 deputați ai comunelor rurale, care formau curia a treia, erau aleși doi deputați¹⁴. Raportat la ansamblul populației provin-

¹⁰ *Grundgesetz über die Reichsvertretung*, §. 17, în Sigmund Hahn, *op. cit.*, p. 202.

¹¹ *Ibidem*, §. 29-32, p. 188-189, 59-60, 196.

¹² *Der Reichsrath. Biographische Skizzen der Mitglieder des Herren- und Abgeordneten-hauses des österreichischen Reichsrathes*, zweites Heft, Wien, 1862, p. 33.

¹³ *Geschäftsordnung für das Abgeordnetenhaus*, §. 44-50, în Sigmund Hahn, *op. cit.*, p. 192-194.

¹⁴ Mihai-Ștefan Ceașu, *Bucovina în sistemul parlamentar al Monarhiei de Habsburg (1848-1849)*, în „Anuarul Institutului de Istorie «A. D. Xenopol»”, tom XXXVII / 2000, Iași, p. 156.

ciei, în Bucovina revenea un deputat la peste 97.000 de locuitori, proporție ce se înscrie în media generală a provinciilor Coroanei austriece, de un deputat la 70-90.000 de locuitori, față de 120.000 în Galiția (limita maximă) sau 50.000 în Voralberg (limita minimă)¹⁵.

Predominarea românilor în prima adunare legislativă provincială a făcut ca, și la nivelul reprezentării în Camera Deputaților, aceștia să dețină patru mandate, respectiv cele două ale colegiului marii proprietăți, prin arhimandritul Theophil Bendela și baronul Alexandru Petrino, cel al colegiului orașelor, prin juristul Leon Isăcescu și unul din cele două ale colegiului comunelor rurale, prin țăranul Gheorghe Iliuț, ceea ce reprezenta 80 de procente din totalul locurilor de deputat repartizate Bucovinei, ca provincie. Celelalte naționalități din provincie dețineau doar un singur mandat, în persoana deputatului ucrainean al colegiului comunelor rurale, țăranul Gh. Turețchi. Poziția dominantă deținută de români a fost o caracteristică a întregii perioade, deși pe parcursul deceniilor următoare situația se va schimba, în sensul diminuării numărului deputaților români. În general, numărul locurilor de deputat deținute de diversele naționalități nu a fost proporțional cu ponderea lor în ansamblul populației provinciei, ci a depins de gradul lor de participare la viața economică, socială, culturală și politică, precum și de importanța ierarhizării naționale în stat (cazul germanilor). Acest fapt a condus la situația ca ucrainenii, ce reprezentau cel mai mare segment din populația provinciei, alături de români, compus însă, în deceniile șase-șapte ale secolului al XIX-lea, în cea mai mare parte din țărani, cu foarte puțini intelectuali, să aibă un număr redus de reprezentanți în Parlamentul din Viena.

Chiar de la începutul activității parlamentare, ficțiunea realizării unui parlament comun pentru toate țările ce alcătuiau Imperiul Austriei s-a risipit, datorită refuzului de a participa la lucrări a reprezentanților din provinciile ungare și din Lombardo-Veneția. Tot de atunci a ieșit la iveală împărțirea Parlamentului, pe criterii politice, între o majoritate și o minoritate. Pentru început, această divizare a avut la bază o majoritate de stânga și o minoritate de dreapta¹⁶. În Monarhia de Habsburg și implicit în Bucovina nu au existat partide politice constituite înainte de deceniul șapte al secolului XIX ci, nașterea partidelor s-a aflat în strânsă legătură cu începuturile activității parlamentare, odată cu deschiderea lucrărilor dietelor provinciale la începutul lunii aprilie 1861 și a Consiliului Imperial, la sfârșitul aceleiași luni. Oscilarea coroanei între prevederile

¹⁵ Andreas Gottsmann, *op. cit.*, p. 629.

¹⁶ *Ibidem*, p. 634-635.

de orientare federalistă a diplomei din octombrie 1860 și cele pronunțat liberal-centraliste ale patentei imperiale din februarie 1861 a pus în centrul dezbaterilor din Parlamentul din Viena, chiar de la început, problema formei de constituire a statului. Disputa aceasta, de drept constituțional, între federalism și centralism, a avut un rol hotărâtor în constituirea grupărilor politice din Camera Deputaților și sub impulsul a ceea ce se petrecea în capitala imperiului și în dietele provinciale. Aceasta cu atât mai mult, cu cât fiecare dietă își trimetea proprii deputați în reprezentanța imperială.

Deputații legați de Constituția din februarie și de guvernul ce a dat-o s-au reunit într-o grupare politică, formată din mai multe cluburi parlamentare¹⁷, denumită generic *Partidul Constituției*, ce își avea locul în stânga Camerei. Pentru acest partid de inspirație liberală, măreția Austriei ca stat și ca mare putere nu putea fi gândită decât prin întrunirea la un loc a tuturor popoarelor din imperiu, pe baza centralismului, a libertății și a egalei lor îndreptățiri. De aici și militantismul său pentru apărarea constituției existente, a centralismului și pentru respingerea federalismului și a oricărui separatism provincial. Partidul Constituțional sau Centralist, dominat de liberalii germani, era alcătuit în majoritate din reprezentanți ai clasei de mijloc: avocați, juriști, funcționari etc., precum și dintr-un număr redus de mari proprietari funciari¹⁸.

În opoziție cu aceasta se afla *Partidul Federaliștilor*, ce constituia așa-numita grupare de „dreapta”, dominată de slavi. Baza sa socială și națională o alcătuiau marii proprietari cehi și poloni, precum și clericii conservatori din Tirol. În programul său, acest partid se pronunța pentru recunoașterea drepturilor istorice ale provinciilor de coroană statuate în pragmatica sancțiune, precum și în diploma din octombrie 1860 și respingea Constituția din februarie 1861. În accepțiunea sa, centralismul nu era potrivit pentru Austria, datorită existenței unor mari deosebiri între popoarele ce o alcătuiau, în ceea ce privește limba, istoria, obiceiurile, nivelul de cultură etc., singura posibilitate de construcție statală viabilă fiind cea federalistă. Unitatea menită să dea putere Austriei nu o vedeau realizată printr-o uniformizare de tip francez, ci prin asigurarea unei largi autonomii a comunelor, districtelor și a provinciilor, după model englez

---

¹⁷ *Club parlamentar*, denumire austriacă pentru o fracțiune politică parlamentară, în care s-au reunit cel puțin cinci deputați aleși, ai aceluiași partid, cf. *Meyers Taschen-Lexikon Geschichte*, Band 4, Mannheim-Wien-Zürich, 1982, p. 312.

¹⁸ Georg Franz, *Liberalismus. Die deutschliberale Bewegung in der Habsburgischen Monarchie*, Verlag Georg D.W. Callwey, München, 1956, p. 142 și urm.

și elvețian, în care toate popoarele și naționalitățile urmau să se bucure de o egală îndreptățire¹⁹.

Încă din anul 1861, din prima sesiune a Consiliului Imperial din Viena, guvernul a reușit să-și asigure o majoritate relativă în Camera Deputaților, având de partea sa voturile a 130 de constituționali liberali sau centraliști, iar împotriva sa minoritatea celor 70 de federaliști²⁰. Desigur că această împărțire are un anumit grad de relativism, fiind destul de instabilă, în condițiile lipsei unor structuri de partid clare, cu atât mai mult cu cât facțiunile din cameră nu se constituiau nici în cluburi și nici în partide închise, ci erau asociații politice liber constituite, prin mijlocirea membrilor lor. De altfel, în primele decenii de activitate parlamentară, caracteristicile „partidelor” din Parlamentul din Viena, ca și a celor din camerele legislative provinciale, fac ca acestea să se încadreze în tipul de partide ale notabilităților.

Cei cinci reprezentanți ai Bucovinei au subscris și ei, funcție de opțiunea personală a fiecăruia, pentru un partid sau altul. Deputatul curiei marii proprietăți, Teofil Bendela, precum și cel al orașelor, Leon Isăcescul, au aderat la Partidul Unionist, votând pentru acesta. La același partid a aderat și deputatul comunelor rurale Gheorghe Turețchi care, la fel ca toți ucrainenii din cameră, aflați sub conducerea episcopului Litvinovici, a votat pentru acesta. De partea minorității din Camera Deputaților, alcătuită din Partidul Federalist, s-au declarat reprezentantul marii proprietăți, baronul Alexandru Petrino, ce a devenit unul din reprezentanții de frunte ai acestui partid în cameră²¹, precum și cel de-al doilea deputat al curiei comunelor rurale, țăranul Grigore Iliuț²².

În cele trei sesiuni ale primei perioade legislative a Camerei (1861-1865), aproape toți deputații bucovineni, cu excepția lui Turețchi, au participat activ la viața parlamentară din capitala imperiului, fiind aleși în diferite comisii, adresând interpelări sau luând cuvântul în dezbateri, fie pe teme de interes local, cum a fost problema drepturilor țăranilor din ocolul Câmpulung (Bendela), fie general, precum problema

¹⁹ *Programm der Föderalisten im Reichsrathe*, în *Der Reichsrath. Biographische Skizzen der Mitglieder des Herren- und Abgeordnetenhauses des österreichischen Reichsrathes*, I. Heft, Wien, 1861, p. 19-22.

²⁰ Gustav Kolmer, *Parlament und Verfassung in Österreich*, vol. I, Wien-Leipzig, 1902, p. 67 și urm.

²¹ Lothar Höbelt, *Parteien und Fraktionen im Cisleithanischen Reichsrath*, în Helmut Rumpler, Peter Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. VII/1: *Verfassung und Parlamentarismus*, Wien, 2000, p. 899-900.

²² *Der Reichsrath. Biographische Skizzen der Mitglieder des Herren- und Abgeordnetenhauses*.

apărării libertății persoanei și a inviolabilității domiciliului (Petrino). Una din problemele importante aflate, la început, în discuția adunării a fost cea a stabilirii retribuțiilor deputaților. În sesiunea din 1861-1862, în prima fază, pe această temă baronul Petrino a adresat în numele minorității parlamentare o interpelare guvernului, iar ulterior arhimandritul Bendela și deputatul Iliuț au luat cuvântul în cadrul dezbaterii proiectului de lege în Cameră²³. Prin lege, deputaților li se acorda o diurnă zilnică de 10 guldeni, pe durata prezenței lor în Consiliul Imperial. În afară de aceasta, li se plătea o despăgubire pentru costurile călătoriei, de la localitatea de reședință a Dietei ce-i trimetea, până la Viena, de un gulden pentru fiecare milă, atât la venire, cât și la plecare. Nici un deputat nu avea voie să renunțe la veniturile sale²⁴. Cu acești bani, deputații din provincii își puteau asigura cazarea în capitala imperiului pe durata sesiunii parlamentare. Cei cinci deputați bucovinei au rezidat la diferite gazde, în funcție de posibilitățile fiecăruia, fie în cartierul periferic Alservorstadt (Bendela, Iliuț și Turețchi, ultimii stând chiar la aceeași adresă), unde probabil chiria era mai mică, fie în oraș (Isăcescu), în cartierul Josephstadt, iar baronul Petrino, chiar în centru la „Hotel wilder Mann”²⁵.

Una din legile liberale fundamentale discutate și adoptate în prima legislatură a Camerei Deputaților din Viena a fost și legea presei. În dezbaterile privitoare la începerea acțiunii penale în delictele de presă, deputatul bucovinean Isăcescu a fost raportorul comisiei parlamentare, desemnate în acest scop²⁶. Deputații Bucovinei au căutat să se intereseze și de soarta ardelenilor. Astfel, într-o interpelare adresată ministrului de stat, Petrino a cerut reinstalarea în funcție la Administrația Bucovinei a funcționarilor transilvăneni, care fuseseră puși în disponibilitate în momentul desființării autonomiei provinciale. Totodată, el cerea ca pentru viitoarele angajări de funcționari să fie preferați cei născuți în Bucovina²⁷. Semnarea acestei interpelări de toți deputații bucovineni dovedește existența unei solidarizări provinciale, dincolo de apartenența

---

²³ *Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhaus, I. Wahlperiode, I. Sesion (1861-1862)*, Wien, 1862, p. 134, 142.

²⁴ *Der Reichsrath. Biographische Skizzen der Mitglieder des Herren- und Abgeordnetenhauses des österreichischen Reichsrathes, II. Heft*, Wien, 1862, p. 32.

²⁵ *Mitglieder des Hauses der Abgeordneten des Reichsrathes*, Wien, 1862, p. 2-3, 20-21, 32-33, 46-47.

²⁶ *Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhaus, I. Wahlperiode, I. Sesion (1861-1862)*, Wien, 1862, p. 2384, 2388, 2391-2395, 2403-2408, 2411-2415.

²⁷ *Ibidem*, p. 437.

națională sau de propriile angajamente politice. Această solidarizare a fost evidentă atunci când era vorba de interesele majore ale provinciei, precum a fost cazul extinderii căii ferate din capitala Galiției, până în cea a Bucovinei²⁸.

Construirea căilor ferate în acel moment era percepută ca o chestiune de o deosebită importanță pentru dezvoltarea economică a monarhiei. Pentru a stimula investițiile, statul repartiza concesiunea construirii unor linii de cale ferată unor societăți particulare, garantând acționarilor un câștig din dobândă de cel puțin 5 procente. De aceea, guvernul trebuia să înainteze Parlamentului câte un proiect de lege referitor la asumarea acestei garanții de către stat, pentru fiecare linie de cale ferată ce se dorea a fi înființată pe temeiurile unor necesități economice. De regulă, încuviințarea parlamentară venea destul de repede, cu atât mai mult, cu cât mulți deputați erau interesați de această afacere²⁹. Ca atare, după ce în noiembrie 1863, într-una din ședințele Camerei, Bendela a prezentat petiția „Asociației pentru cultura solului și cunoașterea țării Bucovina” privitoare la construirea căii ferate Lemberg-Cernăuți³⁰, Petrino a luat cuvântul în dezbaterile proiectului de lege privitor la protejarea acționarilor, fiind ales vicepreședinte al comisiei parlamentare constituite în acest scop. În intervențiile sale, el a susținut nu numai necesitatea construirii acestei căi ferate, ci chiar extinderea ei până la Mihăileni, spre a face legătura cu România³¹.

În urma ascutirii conflictului dintre tendințele absolutiste și conservatoare ale monarhului și cele liberale sau federaliste din Parlament, prin discursul tronului din 27 iulie 1865, Consiliul Imperial a fost dizolvat, iar legea fundamentală privind reprezentanța imperială, sistată. În aceeași zi, cabinetul Schmerling a fost demis, fiind înlocuit cu unul condus de contele Balcredi. Prin aceasta era spulberată ideea realizării unui Parlament centralist al întregii monarhii³², iar monarhia s-a întors, pentru scurt timp, spre o formă autoritar-monarhică de conducere. După această dată, viața parlamentară s-a desfășurat doar la nivelul provinciilor.

După înfrângerea Austriei în războiul din 1866 cu Prusia și Italia, soldată cu excluderea sa din Confederația statelor germane și pierderea

---

²⁸ *Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhaus, I. Wahlperiode, II. Sesion (1863-1864)*, Wien, 1864, p. 187.

²⁹ Andreas Gottsmann, *op. cit.*, p. 648.

³⁰ *Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhaus, I. Wahlperiode, II. Sesion (1863-1864)*, Wien, 1864, p. 187.

³¹ *Ibidem*, p. 734-738.

³² Andreas Gottsmann, *op. cit.*, p. 659.

unor teritorii, parlamentarismul austriac a cunoscut un nou început, prin convocarea în anul 1867 a Consiliului Imperial din Viena. Menirea sa era de a consemna, pe cale legislativă, tendința manifestă a împăratului și a politicienilor maghiari de realizare a unui sistem statal dualist³³, prin împărțirea monarhiei în două entități statale distincte, una austriacă (Cisleithania) și una ungară (Transleithania), unite doar prin persoana împăratului. Totodată, el trebuia să redefinească drepturile provinciilor austriece în noul context.

În acest scop, cele 17 diete provinciale au fost dizolvate la 2 ianuarie 1867, fiind stabilite alegeri generale pentru 11 februarie, în ideea de a se putea convoca Parlamentul pe 25 februarie, la Viena. Însă, pe fondul disputei politice dintre federaliștii conservatori și centraliștii liberali, pe tema acceptării dualismului, soldată cu înlocuirea la 7 februarie 1867 a cabinetului Balcredi cu cel condus de Beust, dar și datorită refuzului dietelor din Boemia, Moravia și Krain de a trimite reprezentanți în Parlament, ceea ce a dus la dizolvarea lor și la noi alegeri, abia pe 20 mai 1867 Consiliul Imperial a putut fi reunit în sesiune³⁴. Sarcina sa principală a fost desemnată a fi alcătuirea unei noi constituții, menită să consfințească dualismul austro-ungar, cu toate cele ce decurgeau din noul sistem statal. Guvernul a reușit ca prin diverse compromisuri, precum promisiunea făcută polonezilor de a stabili prin lege folosirea polonei ca limbă oficială în instituțiile de învățământ și de stat din Galiția, să-și asigure o majoritate favorabilă confortabilă în Parlament, alcătuită din cei 112 deputați ai stângii liberal-centraliste, față de o opoziție formată din 57 de federaliști și 11 clericali-conservatori. Dintre toți, numai cehii au rămas consecvenți, cei 14 deputați respingând orice colaborare. Cei cinci deputați trimiși în Camera Deputaților de Dieta Bucovinei s-au împărțit în funcție de opțiunile politice. Pe de-o parte, deputatul român Eudoxiu Hurmuzaki, împreună cu căpitanul districtual, Josef Prokopowicz și judecătorul Iacob Szymonowicz, ambii de origine armeano-polonă, s-au încadrat în rândul majorității, optând pentru Partidul constituțional și stânga liberală germană. Pe de altă parte, deputații români, Alexandru Petrino și Samuel Andrievici-Morariu, s-au menținut de partea minorității federaliste, aderând la Clubul Dreptei, alături de deputații sloveni, tirolezi

---

³³ Éva Somogyi, *Vom Zentralismus zum Dualismus. Der Weg der deutschösterreichischen Liberalen zum Ausgleich von 1867*, Wiesbaden, 1983, p. 80.

³⁴ Helmut Rumpler, *Parlament und Regierung Cisleithaniens 1867 bis 1914*, în Helmut Rumpler, Peter Urbanitsch (ed.), *Die Habsburgermonarchie. 1848-1918*, vol. VII/1: *Verfassung und Parlamentarismus*, Wien, 2000, p. 669 și urm.

și cei din Triest³⁵. Împărțirea aceasta a fost destul de relativă, ca de altfel și cea de la nivelul întregii Camere, existând variații, în funcție de interese și de tendințele politice centrifugale. Ca urmare, la votarea pe 17 octombrie 1867, în cea de-a treia lectură a proiectului noii legi fundamentale a statului, toți deputații români bucovineni au votat, din motive tactice, pentru liberali³⁶.

Noua Constituție, sancționată de împărat la 12 decembrie 1867, ca operă a Parlamentului, deși includea răspunderea miniștrilor în fața Consiliului Imperial, nu a realizat introducerea unui sistem parlamentar deplin, ci lucrurile au rămas cantonate în cadrul unui constituționalism evoluat, în care erau împreunate principiul suveranității poporului și al legitimității monarhice³⁷. Legea fundamentală consfințea dualismul, precum și existența a două parlamente: unul în Viena, pentru provinciile Coroanei imperiale a Austriei, în rândul cărora se număra și Bucovina, diminuat numeric acum de la 343 la 203 membri, și altul în Budapesta, pentru țările Coroanei regale a Ungariei, ce includeau și Transilvania, alcătuit din 446 de deputați. Totodată erau instituite trei ministere comune imperiale și regale, anume: ministerul de externe, de război și de finanțe, menite să reglementeze problemele de interes general comun. Forumul în fața căruia miniștrii celor trei ministere răspundeau pentru activitatea desfășurată nu a fost un Parlament comun, ci așa-numitele „delegații” (Delegationen)³⁸, instituite prin Constituția din decembrie. Acestea au constat practic în niște comitete parlamentare speciale, formate din câte 60 de membri, aleși din rândurile Camerelor celor două parlamente, ce se întâlneau alternativ în Viena și în Budapesta, în ședințe separate, reunindu-se în comun doar la votarea hotărârilor asupra problemelor aflate în discuție. Hotărârile delegațiilor luate în acord comun căpătau putere de lege abia după confirmarea și sancționarea lor de către monarh, în calitatea sa de împărat al Austriei și rege al Ungariei. Ca urmare a schimbărilor produse, din 1867 și până la disoluția Imperiului Austro-Ungar, în Consiliul imperial din Viena au fost reprezentați numai românii din Bucovina, nu și cei din Transilvania. Dualismul nu a avut nici o influență asupra manierei de organizare și funcționare a Dietelor

³⁵ Lothar Höbelt, *op. cit.*, p. 908.

³⁶ *Ibidem*, p. 909.

³⁷ Wilhelm Brauner, *Österreichische Verfassungsgeschichte*, Wien, 1998, p. 155-157.

³⁸ Éva Somogyi, *Die Delegation als Verbindungsinstitution zwischen Cis- und Transleithanien*, în Helmut Rumpler, Peter Urbanitsch (ed.), *op. cit.*, vol. VII/1: *Verfassung und Parlamentarismus*, Wien, 2000, p. 1107 și urm.

legislative provinciale din Cisleithania, din rândul cărora făcea parte și Dieta Bucovinei.

În legislatura a doua a Camerei Deputaților, cei mai activi dintre deputații Bucovinei au fost Hurmuzaki și Petrino, mai ales în sesiunea a IV-a din 1867-1869. Amândoi au luat cuvântul în dezbaterile și adoptarea Constituției, a legii privitoare la delegațiile parlamentare, a celei privitoare la reprezentanța imperială, la organizarea autorităților administrativ-politice sau la datoria statului³⁹ etc. Eudoxiu Hurmuzaki a fost ales, împreună cu Samuel Andrievici-Morariu, în delegația parlamentară pentru Budapesta, pe anul 1868. Deși situați pe poziții politice diferite, uneori cei doi s-au sprijinit reciproc în cauze de interes provincial, așa cum s-a întâmplat în chestiunea susținerii necesității prelungirii căii ferate Lemberg-Cernăuți până la Suceava și realizarea legăturii cu calea ferată din România⁴⁰.

În condițiile în care în Parlamentul din Viena se ducea o adevărată luptă de către liberali, pentru a impune o lege modernă a cultelor și a învățământului, menite să reglementeze poziția de drept a confesiunilor, în sensul egalității tuturor cetățenilor în fața legii și a asigurării libertății școlii față de influențele confesionale⁴¹, Eudoxiu Hurmuzaki a luat cuvântul în ședința Camerei Deputaților din 19 iunie 1868 pentru a susține petiția locuitorilor ortodocși din Bucovina, iscălită de majoritatea membrilor Dietei provinciale în frunte cu Alexandru Vasilco, Gheorghe Hurmuzaki, Alexandru Petrino ș.a., pe tema autonomiei bisericii ortodoxe. În cuvântul său a insistat pentru recunoașterea de către guvern, în temeiul prevederilor constituției, a egalității în drept a bisericii ortodoxe cu cea catolică și reformată. Biserica ortodoxă nu mai trebuia să fie ca până atunci „un copil vitreg”, ci „ein gleichberechtigtes Familienglied der Mutter Austria” (un membru al familiei egal în drepturi al mamei Austria). Această problemă era, în opinia sa, nu doar o simplă problemă internă, ci chiar o importantă chestiune de politică externă. „Vergessen Sie hiebei nicht, dass die griechisch-orientalische Kirche die Hauptkirche im Orient ist, und das Österreich unter allen Größmachten die nächste Macht am Eingangsthore des Orientes ist” (nu uitați că biserica greco-orientală este principala biserică în Orient și Austria, dintre toate marile puteri, este cea mai apropiată putere la poarta de intrare a

---

³⁹ *Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhaus, II. Wahlperiode, IV. Session (1867-1869)*, Wien, 1869, p. 743, 917-918, 1443-1447, 2500-2501, 3698-3704.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 1961-1963.

⁴¹ Helmut Rumpler, *op. cit.*, p. 687.

Orientului)⁴². Pe aceeași temă a intervenit și Petrino, în calitate de raportor al comisiei parlamentare pentru realizarea unui împrumut de stat de la Fondul Bisericesc ortodox al Bucovinei⁴³, iar în anul următor, deputatul Andrievici-Morariu a făcut chiar propunerea elaborării unui proiect de lege despre poziția și situația de drept a bisericii ortodoxe în Bucovina⁴⁴.

În cadrul dezbaterii pe articole a proiectului de lege privind școlile primare din Imperiu, în martie 1869, luând cuvântul, baronul Alexandru Petrino a respins ideea centralizării și a etatizării învățământului. Pe baza articolului 19 din Constituție care prevedea că „toate naționalitățile statului sunt egal îndreptățite și fiecare naționalitate are un drept inviolabil la conservarea și cultivarea naționalității sale și a limbii”, el a susținut, ca și alți federaliști, necesitatea ca supravegherea și organizarea școlii să rămână una din cele mai importante atribuții a dietelor provinciale, considerând că legea ar încălca prevederile constituționale și ar fi un mijloc de germanizare⁴⁵. Problema egalei tratări a tuturor naționalităților din Austria, fără favorizarea uneia în defavoarea alteia, ca și necesitatea lărgirii autonomiei provinciale, ca una din măsurile menite să contribuie la dezvoltarea și bunăstarea provinciei, au fost ridicate de baronul Alexandru Vasilco-Serețchi în Camera Domnilor⁴⁶.

Pe fundalul adâncirii crizei ministeriale și a escaladării contradicțiilor dintre constituționali și federaliștii din Parlament, pe tema adresei de răspuns la mesajul tronului din 13 ianuarie 1870, s-a produs intervenția lui Petrino care, în numele minorităților naționale, reproșa majorității germane din Cameră că a făcut din problema limbii și a naționalității o chestiune a puterii, căutând să impună limba unei singure naționalități – germană –, ceea ce încălca prevederile constituționalismului⁴⁷. În condițiile în care liberalii germani au propus reformarea sistemului electoral existent, pentru alegerea Consiliului Imperial, prin introducerea alegerilor directe, federaliștii s-au opus. Deputatul sloven Toman considera că alegerile directe încălcau unul din cele mai importante drepturi ale Dietei, acela de a trimite reprezentanți în Parlamentul din Viena, prevăzut în constituțiile provinciale care erau o parte a Constituției imperiale, producându-se o încălcare a dreptului provinciilor și, deci, a Constituției. La rândul său, deputatul Petrino a făcut o propunere, pe 10 februarie

⁴² *Stenographische Protokolle des Abgeordnetenhaus, II. Wahlperiode, IV. Session (1867-1869)*, Wien, 1869, p. 4065-4067.

⁴³ *Ibidem*, p. 6180-6181.

⁴⁴ *Ibidem, V. Session (1869-1870)*, p. 630-633.

⁴⁵ *Ibidem, IV. Session (1867-1869)*, p. 1207-1209.

⁴⁶ Gustav Kolmer, *op. cit.*, vol. I, Wien, 1902, p. 272, 287.

⁴⁷ *Ibidem*, vol. II (1869-1879), Wien-Leipzig, 1903, p. 32.

1870, susținută de alți 20 de deputați, pentru schimbarea Constituției în sensul extinderii autonomiei provinciilor. În urma respingerii propunerii de majoritatea parlamentară, pe 31 martie, Petrino, Toman, Barbo și alți deputați federaliști sloveni și italieni și-au depus mandatul, după ce, anterior, cehii, polonezii și clericalii din Tirol părăsiseră Camera, încercând astfel, prin folosirea dreptului de abținere, să răstoarne guvernul și să blocheze activitatea Parlamentului⁴⁸.

Urmarea crizei a constituit-o numirea unui nou cabinet, în frunte cu contele Alfred Potocki, de orientare federalistă, precum și dizolvarea, la 21 mai, a Parlamentului și a dietelor provinciale și convocarea de noi alegeri sub lozinca „alegeți oameni noi”⁴⁹. La alegerile pentru Dieta Bucovinei, românii din partida federalistă, condusă de Petrino, au reușit o victorie. În noul cabinet, ce a vrut să realizeze o imposibilă împăcare între constituționali și federaliști, a fost numit baronul Alexandru Petrino, ca deținător al portofoliului Ministerului Agriculturii⁵⁰, fiind singurul român bucovinean ce a ajuns să ocupe această înaltă demnitate în stat. Fiind apropiat oarecum de cehi, a fost însărcinat de colegii săi de cabinet să realizeze o înțelegere cu aceștia, spre a-i determina să intre în Parlament. Fără deputații din Boemia, un Parlament federalist nu putea fi realizat. Cu toate eforturile făcute, Petrino nu i-a putut determina pe cehi să se reîntoarcă în Cameră. Deși Consiliul Imperial a fost programat să-și înceapă lucrările pe 15 septembrie 1870, abia pe 26 septembrie a putut fi deschis, sub presiunea evenimentelor internaționale generate de războiul franco-prusac. În Camera Deputaților, în fața grupării politice a liberalilor germani constituționali, s-a format o coaliție de centru dreapta, constituită din italieni, sloveni, români și clericalii germani. În comitetul executiv al Partidului Dreptei a intrat românul Gheorghe baron von Hurmuzaki, alături de clericalul german Dipauli și slovenul dr. Costa⁵¹.

Lipsit de sprijin politic, pe 7 februarie 1871, cabinetul Potocki a fost dizolvat și înlocuit de cel condus de contele Carl Hohenwart⁵², de orientare federalist-conservatoare, care a încercat să rezolve criza politică făcând unele concesii polonilor și cehilor, ca și printr-o lărgire a cerului celor îndreptățiți la vot, prin cuprinderea în censul electoral de 10 guldeni a tuturor majorărilor de impozite⁵³. Acordul realizat cu cehii nu a putut fi pus în practica politică datorită opoziției maghiarilor, în frunte cu

⁴⁸ *Ibidem*, p. 36-37.

⁴⁹ Helmut Rumpler, *op. cit.*, p. 712- 713.

⁵⁰ Lothar Höbelt, *op. cit.*, p. 913.

⁵¹ Gustav Kolmer, *op. cit.*, vol. II (1869-1879), Wien-Leipzig, 1903, p. 87.

⁵² Helmut Rumpler, *op. cit.*, p. 713.

⁵³ *Ibidem*, p. 714-715.

Andrassy, care nu au acceptat o paritate în stat între Boemia și Ungaria, dar și a germanilor care se temeau de creșterea influenței slavilor, în defavoarea lor. Urmarea a constituit-o înlocuirea, la 25 noiembrie 1871, a cabinetului Hohenwart cu cel liberal condus de prințul Adolph Auersperg care, prin măsurile luate, a asigurat o nouă „eră” liberală în politica austriacă, ce se va întinde până în 1879. Dizolvarea dietelor provinciale a dus la asigurarea majorității politice a constituționalilor și în dietele care până atunci fuseseră federaliste, precum cea din Bucovina, Austria de Sus, Krain sau Moravia⁵⁴. Ca urmare, cei cinci deputați ai Bucovinei în Camera Deputaților au aparținut aproape în totalitate partidei constituționale. În noul Parlament, deschis oficial la 28 decembrie 1871, vechea grupare politică de centru dreapta, aflată până atunci sub conducerea lui Petrino, ce reunise pe italieni, sloveni și români, a fost dizolvată. Italienii din Dalmația, Istria și Triest au alcătuit propriul club parlamentar, iar restul federaliștilor s-au alipit diferitor elemente conservative⁵⁵.

Una din realizările importante ale noului cabinet a fost impunerea, în anul 1873, a unei noi legi electorale pentru alegerea deputaților în Parlamentul din Viena⁵⁶. Cele două proiecte de lege (unul privitor la mărirea numărului mandatelor de deputat, iar celălalt la instituirea alegerilor directe), ce respectau și asigurarea unei majorități germane, depuse în Camera Deputaților, la 15 februarie 1873, spre a fi discutate și aprobate, au fost în cele din urmă adoptate, după o oarecare rezistență din partea taberei federaliste. Opoziția a fost din nou slăbită prin absentarea cehilor. Ca urmare, din 167 de delegați prezenți, au votat 122, dintre care 120 s-au pronunțat în favoarea legii⁵⁷. Prin noua lege electorală imperială, ce deschidea o nouă eră în viața parlamentară a monarhiei, se stabilea că alegerea reprezentanților pentru Camera Deputaților din Viena, de acum înainte, nu mai urma a fi făcută prin intermediul dietelor provinciale ci, în mod direct și nemijlocit, prin curiile electorale existente în fiecare provincie imperială. În acest mod, Camera Deputaților a fost despărțită de diete, pierzându-și caracterul de comitet al acestora. Ea a devenit un organism independent, fapt ce-a impus aceeași trăsătură și Parlamentului. Dietele au pierdut un drept fundamental și, prin aceasta, posibilitatea de a lua parte la înfăptuirea actului legislativ la nivelul statului, în totalitatea sa⁵⁸.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 719.

⁵⁵ Gustav Kolmer, *op. cit.*, p. 210.

⁵⁶ *Reichs Gesetz Blatt*, Wien, nr. 40, 41/1873.

⁵⁷ Helmut Rumpel, *op. cit.*, p. 721.

⁵⁸ Wilhelm Brauner, *Die Entstehung des Parlamentarismus 1861/1867 und seine Weiterentwicklung*, în Herbert Schambeck (ed.), *Österreichs Parlamentarismus. Werden und System*, Dunkler & Humblot, Berlin, 1986, p. 114-115.

În concluzie putem aprecia că reprezentarea românilor în Consiliul Imperial din Viena a fost rezultatul evoluției sistemului parlamentar și cursului vieții politice din Monarhia de Habsburg din deceniul șapte al secolului XIX. Sistemul „bipartid” a fost trăsătura ce a caracterizat viața politică din partea austriacă a monarhiei, în primele decenii de după instituirea reprezentanțelor parlamentare în 1861. În funcție de propriile opțiuni, deputații români din Bucovina din Camera Deputaților au optat fie pentru centraliști, fie pentru federaliști și au militat activ pentru impunerea în viața politică a acestor idei. Uneori, interesele naționale și cele ale provinciei s-au aflat mai presus de cele politice, solidarizând oamenii politici cu opțiuni contrare.

BETWEEN CENTRALISM AND FEDERALISM.
THE ROMANIANS IN THE IMPERIAL COUNCIL (REICHSRAT)
IN VIENNA FROM 1861 TO 1873
(Summary)

Keywords: Habsburg Monarchy, Bukovina, federalism, centralism, parliamentary system.

In the Habsburg Monarchy and thus in Bukovina there were no political party formed before the seventh decade of the 19th century, but the birth of the parties was closely linked to early parliamentary activity. The oscillation of the Crown between the federalist provisions of the diploma of October 1860 and those of the liberal-centralist imperial patent of February 1861 put in the center of debate in the Parliament in Vienna the issue of the form of state establishment. This constitutional law dispute, between federalism and centralism, had a decisive role in forming the political groups in the Chamber of Deputies, and under the impetus of what was happening in the imperial capital and the provincial diets.

The representation of the Romanians in the Imperial Council in Vienna was the result of the development of the parliamentary system and of the course of the Habsburg Monarchy's political life in the seventh decade of the 19th century. The “two-party” system was the trait that characterized the politics of the Austrian monarchy in the first decade after the establishment of parliamentary representation in 1861. Depending on their own choices, the Romanian deputies from Bukovina in the Chamber of Deputies opted for either centralists or federalists and actively campaigned for the imposition of these ideas in political life. Sometimes national interests and those of the province have been above the political ones, binding politicians with contrary options.